

KÉT SZÉKELY FALU VENDÉGMUNKÁS-POTENCIÁLJA

A tanulmányunkban két szomszédos székelyföldi község – Homoródalmás és Lövete – aktív lakosságának magyarországi munkavállalását vizsgáljuk.

A két Hargita megyei faluban 2001 tavaszán végeztünk helyszíni adatgyűjtést a vendégmunka elterjedtségének feltérképezésére.¹ Mivel hasonló vizsgálatokat mindkét településen már az 1990-es évek elején és közepén is végeztek, a felmérések eredményeit összevetve érvényes megállapítások tehetők a Székelyföldről Magyarországra irányuló vendégmunka-jelenség változási trendjeiről.

A megállapítások székelyföldi érvényessége arra alapozható, hogy bár két szomszédos község anyaországi munkavállalási gyakorlatát hasonlítjuk össze, ezek gazdasági, demográfiai jellemzői lényegesen különböznek: Homoródalmás (a köznapi szóhasználatban Almás) fogyó népességű elöregedő lakosságú, közepes méretű falu, míg Lövete viszonylag stabil népességű, kiegyensúlyozott demográfiai szerkezetű nagyközség. Noha az utóbbi településtípusból jóval kevesebb van a Székelyföldön, mint az elöregedő népességű falvakból, jelentőségük nagy, hiszen meghatározzák egyes székelyföldi kistájak arculatát (főleg a város közeli övezetekben, például a Csíki- és Gyergyói medencében).

ÁLTALÁNOS HELYZET

A két falu – székelyföldi viszonyok között is – periférikus, rossz közlekedési helyzetű, rurális kiserégióban fekszik. A gazdasági, társadalmi fejlődés áramlatai ide mindig csak késve, gyenge hatásfokkal értek el.

Az egészében hátrányos helyzetű depressziós kistérséget, a korábbi évtizedek diszkriminatív területpolitikájának következményeként elmaradott infrastruktúrájú, fejletlen szolgáltatói szektorú, településfűzér alkotja. Az 1990-es években központi alapokból tettek ugyan kísérleteket a kommunális fejlesztések több évtizedes elmaradásából származó hátrányok csökkentésére, de a szűkösen osztott, majd elapadó forrásokból kevés dologra futotta.

A két faluban a legfőbb megélhetési forrás az agrárime volt. A vidék agrárgazdasági szempontból kedvezőtlen természeti adottságai, a termelőszervezetek társadalmi gazdasági viszonyai (szétaprózott birtokszerkezet, elmaradott technológiák, munkaerő-igényes, alacsony termelékenységű gazdálkodás) és nem utolsósorban a népesség demográfiai viselkedése miatt, a falvak – akárcsak a Székelyföld más tájain – állandó belső munka-

---

¹ A dolgozat alapjául szolgáló kutatást a Szociális és Családügyi Minisztérium támogatta.

erő-főléssel küszködtek. A földművelés és az állattenyésztés mellett a megélhetéshez mindig szükség volt más, leginkább természeti erőforrásokon alapuló mellékfoglalkozások (például mész- és szénégetés, só fuvarozás, hamuzsír- és rúdvas készítés, deszkametszés, gyapjúványolás) jövedelmeire is. A jövedelemkiegészítő mellékfoglalkozások sok háztartásban a mezőgazdasági termelés a nem túl munkaigényes időszakokban főfoglalkozássá léptek elő (például az almásiak mészégetése és a Mezőségtől az Ojtozi-szorosig terjedő területen való szétfuvarozása, vagy a lövétei só szállítása Fogarasig, Brassóig).

A túlnépesedés és belső munkaerő-felesleg következményeként másfél évszázada általános gyakorlat volt a családi gazdaságon kívüli külső munkavállalás. Az első világháború előtt a Monarchia területén Budapest, Brassó, Kolozsvár volt fontos vonzásközpont, de Ó-Románia városaiba, bojári birtokaira, később Amerikába is elvándorolt a falvakban megélni nem tudó – vagy a helyi életlehetőségekkel elégedetlen, „jobban élni” akaró – népfőléleg. A két világháború között főleg Brassó, és a közelebbi bányavidékek jelentettek munkalehetőséget a lövétei és almási fiataloknak. Általános volt a házasság előtti családon kívüli munkavállalás, de fiatal házások is szereztek pénzt föld, állatok és gazdasági felszerelések vásárlására városi munkavállalással.

A szocialista korszakban teljessé vált a foglalkoztatás, megnyílt a lehetőség szakmaszerzésre és a lakóhely-változtatásra. Az 1950-60-as években sokan költöztek Brassóba, bányavidékekre, távoli építőtelepekre, később a gyorsan fejlesztett székelyföldi kisvárosokba. A napi ingázással elérhető állami munkahelyek (a Szentegyházához közeli településeken, 10-15 km-es körzetben) a lakóhelyén maradó népességnek is megélhetést nyújtottak, illetve módot adtak az ipari és a mezőgazdasági munka összehangolására. Almáson a termelőszövetkezeti gazdálkodás, Lövétén a magángazdaság volt túlsúlyban. A két faluból az ötvenes-hatvanas években elvándorolt családok közül sokan hazatértek.

Az 1990-es évek elejétől romló gazdasági körülmények, a vidék két húzóágazatának, a bánya- és fémiparnak elmélyülő válsága, valamint a tőkehiány következtében az aktív lakosság jelentős csoportjai kiszorultak a állami munkaerőpiacról. A közel negyedszázados stabilitás, az életlehetőségek kiszámíthatósága után jelentős társadalmi csoportok életérzése újra a létbizonytalanság lett. A regionális munkaerőpiacról kiszoruló létszáma csak a szentegyházai üzem alkalmazottai közül meghaladta a kétezer főt, de tömeges elbocsátások voltak a hargitafüredi kaolinbányától, a csíkszeredai, székelyudvarhelyi vállalatoktól is. Az állami szférában foglalkoztatottak helyzete is rosszabbodott, csökkent a keresetek reálértéke, megnövekedtek az ingázók utazási költségei. A beszűkült munkaerőpiac a felnövekvő generációknak se kínál a lakóhely közelében vonzó lehetőségeket. A magyarországi vendégmunka kereseti lehetőségei csábítóbbak az ingázással elérhető székelyudvarhelyi, csíkszeredai munkahelyek (főleg a könnyűipari vállalala-

tok vettek fel munkaerőt az elmúlt években) bérvizonyainál, nem beszélve az ingázás nehézségeiről. Több fiatal egyéni életútját ismerjük, akik pár hónapos itthoni, magánvállalatoknál tett munkavállalás után elégedetlenek voltak a munkabérékkel, és inkább választották a magyarországi vendégmunkát.

A VENDÉGMUNKÁVAL KAPCSOLATOS ATTITÚDOK

A két falu lakossága nem idegenkedik a vendégmunka gondolatától. A családtól való huzamosabb távollét nemzedékek leülepedett tapasztalata, a vendégmunka helyi társadalmi jóváhagyással folytatott jövedelemszerzési stratégia. Hasonló minta szerint éltek az elődök: a szülők, amikor négy-öt évtizeddel korábban az ország különböző építőtelepein, távoli bányavidékeken dolgoztak, a nagyapák, nagyanyák, amikor városi polgári családoknál szolgálóként, bolti szolgálóként kerestek pénzt, amivel a faluba visszatérve földet, gazdasági eszközöket, „stafirungot” vásároltak.

A magyarországi vendégmunkát ma általános konszenzus övezi, sőt a vállalására ösztökélő beállítódás is felbukkan. Egy negyvenéves háztartásbeli nő, akinek férje elégedett a családi gazdaság jövedelmével és nem volt hajlandó külső munkavállalásra, ingerülten mondta: „Más összeszedi magát, elmegy Magyarországra, dolgozik egy-két hónapot s pénzt hoz. S az nem ezzel az itthoni kicsi tejpénzzel hasonlítható össze. Ha valaki kimegy jól teszi, ezt az itthoni gazdaságot azután is megkapja.”

Az a tévedés kockázata nélkül kijelenthető, hogy a magyarországi munkavállalásnak a két faluban visszatartó mentális akadályai nincsenek. Más dolog, hogy a benne résztvevők többféle álláspontot képviselhetnek. Vannak, főleg a családos 30-50 év közötti férfiak körében, akik évek óta többet tartózkodnak idegenben, mint a családdal; ők helyzetüket igen hosszúra nyúlt átmeneti állapotnak tekintik, és szívesen maradnának falujukban, ha volna elfogadható kereseti lehetőség. A fiatal korosztályok felfele törekvő, függetlenségre vágyó tagjai csak a kinti munkalehetőségeket tartják számon.

MÓDSZERTANI KITÉRŐ

Településszintű vizsgálatunk célja a munkaerő-vándorlásban háttérben álló törekvések, orientációs minták, kulturálisan közvetített felfogások, gyakorlatok megismerése.

A mai hivatali ügyvitelben az állami alkalmazásban nem lévő munkaerő területi mozgása semmiféle hivatalos nyilvántartóból nem dokumentálható. A munkanélküli-segélyre már nem jogosult személyek jövedelemszerző tevékenységeiről, térbeli mozgásáról nincsenek adatok, mint ahogy az aktív korba belenövő, munkaerő-piaci részvételre már érett, de formális intézményekkel munkaviszonyban nem lévő fiatalokról sincsenek. Ezért elkerülhetetlen volt, hogy a helyi viszonyokat, a személyes életsorsokat ismerők tudására támaszkodjunk a vendégmunkások településenkénti alapsokaságának felderítésében, szociológiai jellemzőik megismerésében.

A községi polgármesteri hivatalok 2000. évi nyilvántartásai alapján a helyi születésű, itt dolgozó hivatalnokok, értelmiségiek segítségével falvaként azonosítottuk a vendégmunkára járó személyeket.²

A vendégmunka-vállalói kategóriába Almáson 77, Lövétén 440 személy tartozott. Az így azonosított alapsokaságot kor és nem szerint csoportosítottuk, majd egy 10 kérdést tartalmazó zárt kérdőívvel kerestük meg (Almáson 50-70, Lövétén 20-22 százalékos mintavétellel). A kérdések a munkavállalók családi állapotára, képzettségére, itthoni munkaviszonyaira, a vendégmunkán töltött időre, jövedelem-felhasználásra, jövőbeni munkavállalási stratégiákra, kapcsolathálózatokra terjedtek ki. Vizsgálatunkban a kutatott jelenség, pontosabban az ebben résztvevők térbeni szóródása miatt értelemszerűen csak a közvetett ismeretszerzésre volt lehetőség (75-80 százalékban): a magyarországi vendégmunkán tartózkodókat nem érthettük el kérdéseinkkel, csak az éppen itthon levőket (mivel a felmérésre 2001 húsvétján került sor, és az ünnepre sok vendégmunkás hazautazott, többekkel személyesen is találkozhattunk). A két falu mikrotársadalmi sajátosságai – sűrű személyközi, családi kapcsolattartás, az egymás szeme előtt zajló élet – révén érvényesnek fogadhatjuk el a családtagok, közeli ismerősök ismereteit a személyesen nem kérdezhető vendégmunkásokról.

MUNKAERŐ-VÁNDORLÁS AZ 1990-ES ÉVEK ELSŐ FELÉBEN

Homoródalmáson 1990-1993-ban az összes lakosság több mint 10 százaléka, az aktív lakosság közel egynegyede fordult meg vendégmunkán. A munkavállalók közel ötöde volt nő.

A vendégmunka ideje alatt harminc fő munkaviszonyban állt itthoni vállalattal, ők az évi pihenőszabadságuk alatt, dolgoztak magyarországi vendégmunkán, amit esetleg fizetetlen szabadsággal is megtoldottak (az amúgy is munkaerő-főlősleggel küzdő vállalatok szívesen hozzájárultak).

Az almási munkavállalók kétharmada szakképzett munkásként, egy harmad szakképzetlenként próbált szerencsét a magyarországi munkaerőpiacon. A szakképzettek – az építőiparban dolgozók kivételével – kint ritkán dolgoztak tanult szakmájukban.

Az 1990-es évek első felében több alkalommal vizsgáltuk a magyarországi munkavállalás jelenségének részmozzanatait, egyéni és településszinten.³ Megállapítottuk, hogy:

2 Köszönetet mondunk Miklós Ida, Mihály János, Mihály Margit lövétei, és Józsa Jolán, Nagy Olga, Nagy István, Sorbán Vencel homoródalmási lakosoknak, a terepmunkánk ideje alatt nyújtott segítségért.

3 *Egy falu és a kivándorlás*. In: Regio 1991.4 sz.

„Mindennap friss kenyér...” In: Magyar Szemle 1993 március 250-255.

Egy székely falu vendégmunkás potenciálja (1990-1993). In: Jönnék? Mennek? Maradnak? A MTA PTI Nemzetközi Migráció Kutatócsoport Évkönyve. Budapest 1994.

- szociális szempontból heterogén összetételű csoportok fordultak meg vendégmunkán;

- a külföldi munkavállalás az anyagi körülmények, foglalkozás, iskolázottság, életciklus, családi helyzet jövedelmek, megélhetési stratégiák, mentalitás, érvényes kulturális minták bonyolult összjátékának eredménye;

- a munkavállalást lokális szinten általános társadalmi jóváhagyás övezi, nem ütközik mentális akadályokba;

- a munkavállalásban a fő cél a létfenntartás de emellett társadalmi versengés is fontos hajtóerő, motivációs tényező;

- a jövedelem-felhasználásban három típust különíthetünk el: a pazarló fogyasztást, a kereset beosztó felélését illetve tartalékolását valamint a befektetés célú jövedelemszerzést.

Lövétén 1996-ban a Stúdium Alapítvány Társadalomkutató Műhelye Sorbán Angéla vezetésével végzett felmérést. E vizsgálat eredményei szerint ekkor a faluban élő 1141 család közül 106-ból, azaz a családok 9 százalékából 127 személy járt magyarországi vendégmunkára, az aktív lakosság mintegy 5 százaléka.⁴ A munkavállalók 76 százaléka férfi, 24 százaléka nő volt, képzettség szerint többségük szakiskolát végzett (57 százalék), de jelentős volt az érettségizettek aránya is (32 százalék).

A vendégmunkások nem, kor és családi állapot szerinti megoszlását a homoródalmási 1990-93-as, illetve a lövétei 1996-os felmérés adatai alapján – az 1. táblázatban összesítettük.

1. táblázat: A vendégmunkások megoszlása a két faluban

	15-20	20-30	30-40	40-59	50-60	60	Összes
Almás 1990-93	17	60	32	27	19	4	159
Lövéte 1996	18	60	24	15	–	–	127
	férfi		nő		családos		független
Almás	129		30		106		53
Lövéte	97		30		41		86

„Ott a munkának eredménye kell legyen” In: Elvándorlók? Vendégmunka és életforma a Székelyföldön. Pro Print Csíkszereda. 1996.

A vendégmunkások utazási formái Hargita megyéből Magyarországra. Gagyri Józseffel közösen. MTA. PTI ... u.o. Budapest 1997.)

⁴ A felmérés eredményeit felhasználta András Gabriella, az egri Eszterházi Károly Tanárképző Főiskola szociálpedagógia szakon végzett hallgatója a *Vendégmunkás szülők gyerekeinek társadalmi beilleszkedése* c. dolgozatában.

Jól láthatók az azonosságok és a különbségek: a 30 év alattiak szinte megegyező arányú vándorlása és a középkorosztályok, de különösen az idősebbek (az 50 év fölöttiek) részvételének eltérései.

AMUNKAERŐ-VÁNDORLÁS NAPJAINKBAN

Az 1990-es években végzett vizsgálatok óta Homoródalmásról 13 fiatal telepedett ki Magyarországra, Lövéteről 48-50 fő, többségükben fiatalok (két családban 40 év fölöttiek a kitelepedett szülők).

A két faluban a vendégmunkára járók száma ellentétes irányban változott: 2000-2001-re Almáson felére csökkent a magyarországi vendégmunkát vállalók száma az 1990-es évek első feléhez viszonyítva, Lövétén viszont az 1996. évi több mint négyszeresére emelkedett (2. táblázat).

A munkaerő-piaci részvételt az aktív lakossághoz viszonyítva megállapíthatjuk, hogy az almásiak 12, míg a lövéteiek 24 százaléka dolgozik Magyarországon vendégmunkásként.

2. táblázat

	15-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60 fölött	Összesen
Almás 1990-93	17	60	32	27	19	4	159
2001	3	24	21	16	7	6	77
Lövéte 1996	18	60	24	15	–	–	127
2001	32	197	136	48	23	4	440

A női munkavállalás mértéke a két faluban megközelítően azonos arányú: 22,5 százalék Lövéte, 24,6 százalék Almás esetében. A vendégmunkán lévő nők többsége fiatal, családot még nem alapítottak.

A Magyarországon vendégmunkát vállalók többsége a fiatal középkorosztályból kerül ki: az almási munkavállalók 63 százaléka, a lövéteiek közel 83 százaléka 40 év alatti. Az almásiak között feltűnően kevés a munkavállaló a 15-20 éves korosztályból, és a 21-51 év közöttiek korcsoportjaiban megközelítően felére csökkent a vendégmunkások száma.

A munkaerő-piaci részvétel adatainak összevetése azt mutatja, hogy a két település eltérő kibocsátás-politikával reagál helyzetére. Ezek persze nemcsak a helyi életlehetőségek és beállítódások, hanem a magyarországi munkaerő-piaci feltételek és a kinti létezés (étkezés, szállás, hatósági ellenőrzések) körülményeinek változásaiból is adódnak.

Tereptapasztalataink alapján úgy véljük, hogy a jelenlegi székelyföldi munkavállalási gyakorlat mértékének településszintű változataiban (honnán, milyen létszámú munkaerő-migráns csoportok vállalnak külföldi vendégmunkát), a két falu különböző vendégmunkás gyakorlata az összes helyi

változatokat magába foglaló képzeletbeli skála két szélső végpontján helyezhető el. Továbbra is vannak települések ahol az aktív lakosság jelentős, esetenként évről évre növekvő aránya gyakorolja a vendégmunkát, mint az életvitel szinten tartásának, esetenként a túlélésnek, vagy az anyagi gyarapodásnak egyik lehetséges eszközét. Más településeken csökkenő tendenciát mutat a külföldi munkavállalás mértéke. Egy munkavállalói vélemény szerint:

„...sokan kíváncsiságból is kimentek, kipróbálták ezt a kereseti lehetőséget, aztán egy-két próbálkozás után abbahagyták. Ugye, ha nincs tartózkodásija akkor kockáztatni kell, ki van téve a veszélynek, hogy bepecsételnek az útlevelebe, olyan is előfordult, hogy a rendőrnek fizetni kellett, hogy elengedjék, ha elkapták.” (46 éves kőműves).

Véleményünket, miszerint sok településen alábbhagyott a kezdeti évek munkavállalási lendülete, a két Homoród menti, Székelyudvarhely, Székelykeresztúr, Kőhalom környéki falvak viszonyainak részleges ismeretere alapozzuk. Más falvakban, mint ahogy Lövete példája is igazolja, az utóbbi években növekedett a munkavállalók aránya. Azt pedig, hogy a változási folyamatok végső összegződése milyen részvételt jelent az anyaországi munkaerőpiacon, a jelenleginél jóval nagyobb léptékű kutatás tisztázhatná.

A két falu ellentétes munkavállalási tendenciái és gyakorlata mindenképpen indokoltá teszik – településszinten is – a háttértényezők vizsgálatát. A külső munkavállalás mértékének jövőbeni alakulása, a következő évek várható székelyföldi migrációs potenciálja nem jósolható meg a helyi gazdasági, társadalmi viszonyokban gyökerező *taszító* illetve *visszatartó* tényezők hatásainak ismerete nélkül.

Akárcsak az országban, a szóban forgó vidéken is romlottak a gazdasági körülmények az 1990-es évek közepe óta. Sokaknak az is itthon marasztaló tényező, hogy az anyaországi munkahelyeken kialakítható munkabérek pl. építőiparban nem emelkedtek a kiutazás és kint tartózkodás költségeivel arányos mértékben. Sokan azért is választották a vendégmunka helyett az itthoni szerény jövedelmet nyújtó bér munkát, mert mellette a családi gazdaságban saját szükségletre termelnek.

A munkavállalási hajlandóság csökkenésének megértéséhez megvizsgáltuk, hogy a már évek óta vendégmunkát nem vállaló almásiak hol helyezkedtek el a hazai munkaerőpiacon.

Az 1990-es évek első felében rendszeresen vendégmunkát vállalók közül 82 személy hagyott fel a magyarországi munkavállalással. Közülük 63-nak sikerült azonosítani a mai munkaerő-piaci helyzetét:

- állami munkahelyen alkalmazott: 9 fő, többségüknek a vendégmunka idején is volt munkaviszonya

- saját vállalkozást indított: 9 fő, többségük kiskereskedelmi tevékenységet folytat;

- magánvállalkozásnál alkalmazott, bérmunkás a faluban, vagy szomszédos településeken: 10 fő;
- az 1990-es évek közepétől 15 fő telepedett ki a faluból, közülük 11 fő volt vendégmunkás az első vizsgálatunk idején.
- saját családi gazdaságban gazdálkodik 7 fő.
- már nem munkaerő-piaci szereplők 17 fő (kiöregedettek, betegek, elhunytak, családot alapított nők a háztartásban).

A MUNKAVÁLLALÁS OKAI

A vendégmunka célja a jövedelemszerzés. A két faluban tapasztalható eltérő munkavállalói beállítódás megértéshez a befolyásoló tényezők egy csoportját a települési háttér erőforrás-különbségeiben véltük megtalálni: a kibocsátó környezet elrendezettségei, eltérő társadalmi gazdasági feltételrendszerre ugyanis más életvitelt tesz lehetővé a két faluban élőknek. De hangsúlyozzuk, hogy nem kizárólagosan az anyagi feltételrendszernek van szerepe. A helyi társadalmi viszonyokban – a belső hierarchizáltságban, presztízsharcokban, versengésekben – gyökerező motivációk is fontos tényezői a munkaerő-vándorlásnak.

Tehát azt állítjuk, hogy a külföldi munkavállalás nem egyszerűen a lakókörnyezetben elérhető jövedelemszerzési lehetőségek szűkösségéből értelemszerűen következő magatartásmód. Vannak szegény, vagy éppen elszegényedő falvak, ahonnan alig egy-két vendégmunkás jár Magyarországra.

A székelyföldi munkavállalásról eddigi kutatásainkban megfogalmazott sajátosság, hogy e szociokulturális környezetben az egyéni döntésekre rendkívül erőteljesen hat a környezet: a döntések a családi, rokoni, baráti kapcsolatok közegében születnek.

A saját életvilágból való időszakos kilépés elhatározása valójában közösségi szintű jelenség.

A szóban forgó két falu vendégmunkás-potenciáljának változásait összevetve elsősorban azokat a tényezőket kell röviden áttekintenünk, amelyek a családok otthoni jövedelemszerzésében töltenek be szerepet: a helyi erőforrásokat, az ezekhez való hozzájutás esélyeit, az elosztásukból való családi, egyéni részesedés mértékét jelzik. Feltételezzük, hogy a létfenntartáshoz, a családi életvitel szinten tartásához használható helyi erőforrások mennyiségi különbségei fontos tényezői az eltérő migrációs viselkedésnek. A két település társadalmi, gazdasági feltételrendszerének összehasonlításában csak azokat a sajátosságokat említjük, amelyeknek hipotézisünk szerint a településről való munkavándorlásban szerepük van.

DEMOGRÁFIAI TÉNYEZŐK

Homoródalmás a XVII század első felétől unitárius felekezetű falu, Lővéte népessége viszont katolikus. Feltehetően a felekezeti különbség volt az egyik jelentős tényező a két falu eltérő gyermekvállalási hajlandóságának

alakulásában: Almáson már a XX. század húszas-harmincas éveitől a családonkénti két-három gyermek volt az elfogadott modell, míg Lövétén a nagycsaládos modell, a négy-hat gyermekes családok a közelmúltig általánosak voltak. (A beköltözések következményeként ma az almási lakosság kb. 10 százaléka katolikus vallású.)

A két község lélekszáma a XX. században⁵

	1900	1910	1920	1930	1941	1956	1966	1977	1992
Almás	2217	2381	2436	2149	2672	2490	2202	1781	1535
Lövéte	3146	3434	3520	3581	3801	3961	4267	4283	3841

(Az 1930. és 1941. évi népszámlálás közötti nagy szaporulat mindkét faluban az akkori munkaerő-vándorlást is jelzi: a bécsi döntés után a dél-erdélyi és regáti városokban dolgozók hazakényszerültek, majd a helyi munkaerő-főlétszám a trianoni terület – elsősorban Budapest – felé vette útját).

Homoródalmáson 1941-1956 között kezdett csökkenni a lakosság lélekszáma, Lövétén ez a folyamat valamikor 1977-1992 között következett be. (Kutatásunkban nem térhettünk ki természetes szaporulat csökkenésének, illetve a vándorlási veszteség mértékének településenkénti vizsgálatára.)

TÁRSADALMI KÜLÖNBSÉGEK

Lövéte – a gyerekvállalási hajlandóság csökkenése ellenére – déli szomszédjával ellentétben, még mindig kiegyensúlyozott korszerkezetű település. Az idősebb nemzedék társadalmi viselkedést szabályozó kontrollja a közelmúltig jóval szigorúbb volt, mint Almáson. Ez a kontroll azonban az 1990-es években – éppen a vendégmunka egyik következményeként – látványosan meggyengült. Felnőtt a jórészt családon kívül nevelődött nemzedék, amelynek jelentős csoportjai ma már csak fogyasztani járnak haza a faluba – magukkal hozva az idegen világ fogyasztási, szórakozási, kapcsolattartási formáit. A hagyományos értékrend bomlása, nemzedékek közötti konfliktusokban, feszültségekben mutatkozik. Az idősebb nemzedék a társadalmi viselkedés új normáit (a fogyasztásban a meg növekedett igényeket, kétgyerekes családmódellet, a fiatalok függetlenedési törekvéseit, a párválasztást övező tabuk megsértését) nehezen fogadja el.

Lövétén sűrűbb a település társadalmát behálózó kapcsolatok, kötelékek, kölcsönösségek szövete, a lokális társadalmi kohézió, mint a szomszédos Almáson (vizsgálatunk idején gyűjtötték a faluban egy tűzkárt szenvedett de

⁵ Varga E. Árpád: Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. Teleki László Alapítvány, Pro-Print Könyvkiadó, Budapest, Csikszereda. 1998. 196 és 207 p.

a faluból évtizedekkel korábban városra költözött családnak). A társadalmi kötelékek e sajátossága a vendégmunkán tartózkodóknak egyik haza vonzó tényező: biztonságos otthoni bázis.

A GAZDASÁGI ERŐFORRÁSOK KÜLÖNBSÉGEI

A sűrű népességű Lövétén a természeti erőforrásokból egy lakosra természetesen kevesebb jut, mint Almáson, így a lövéteieket már egy jó évszázada nagyobb térbeli mobilitásra kényszerültek mint az almásiak.

A közelmúlt társadalmi, gazdasági viszonyainak fontos különbsége, hogy míg Almás egészében kollektivizált falu volt, Lövétén csak a családi gazdaságok 3-4 százalékát tudták bekényszeríteni a közös termelőszervezetbe. Almásról nagyobb arányú volt a helyi lakosság végleges elvándorlása, míg a lövéteiek a magánbirtokokon folytatott mezőgazdasági termeléssel kiegészíthették a napi ingázással elérhető ipari munkahelyeken szerzett jövedelmüket.

Az alábbi táblázat a községi és családi vagyon jövedelemtermelésre hasznosítható javait, illetve néhány termelési mutatót tartalmaz.

3. táblázat

A fontosabb gazdasági mutatók és az egy főre jutó javak aránya a két faluban

Gazdasági javak	Almás / egy fő		Lövete / egy fő	
Mezőgazdasági	6475 ha	4,40 ha	6784 ha	1,79 ha
Szántóterület	909 ha	0,61 ha	688 ha	0,18 ha
Kaszáló	2385 ha	1,62 ha	9861 ha	1,28 ha
Erdő	3976 ha	2,70 ha	2500 ha	0,66 ha
Szarvasmarha	870	0,59	752	0,19
Fejőstehén	240	0,16	350	0,09
Sertés	500	0,34	650	0,17
Juh	2500	1,70	1240	0,32
Baromfi	4000	2,72	5500	1,45
Termelt tej	4910 hl	3,34 hl	1660 hl	0,44 hl
Tojás	550.000	137 db	60.000 db	15,8 db
Hústermelés piacra	107 t	72,8 kg	68 t	17,9 kg
Fiústermelés saját fogyasztásra	68 t	46,2 kg	67 t	17,7 kg

Forrás: A községek gazdasági regisztereinek 2000. évi adatai

Látható, hogy az almási családoknak az agrártermelés kedvezőbb feltételei adottak, mivel a falu lélekszáma alig 39 százaléka a lövéteinek és a mezőgazdasági területe majdnem ugyanakkora kiterjedésű. Ez azt jelenti, hogy egy főre több mezőgazdasági terület, erdővagyon, takarmányozható haszonállat és mezőgazdasági termék juthat. Látszólag nem kevés a mezőgazdasági terület, ha arra gondolunk, hogy a negyvenes évek elején Venczel József számításai szerint a székelyföldi viszonyok között egy termelőnek legkevesebb két katasztrális hold szükséges a megélhetéshez.⁶ De e területből csak kevés a szántó és az is gyenge termőképességű, szétdarabolt kisbirtok. Más kérdés, hogy a földhöz és más természeti javakhoz való hozzájutásban a falvak családjainak nem egyenlők az esélyei, nem egyenlő részesedés illeti őket.

A létfenntartásra, jövedelemszerzésre használható javak mennyiségéből megállapítható, hogy a két falu között a gazdasági feltételrendszer, erőforrások, tekintetében jelentős különbségek vannak. Emiatt az 1990-es években az állami munkaerőpiacról kiszoruló munkaerőnek Lövétén súlyosabb taszító tényezőkkel kellett szembesülnie, mint Almáson.

A megkérdezettek válaszaiból, illetve a jövedelem-felhasználásból, pénzköltési formákból kiderül, hogy lakóhelyen kívüli jövedelemszerzés kiemelkedő motivációs tényezője, a tartós fogyasztási javak megszerzésének vágya. A fontosabb megszerzendő javak: a ház és az autó. Lövétén nem jut minden családnak saját ház. A családok 11 százalékában több generáció, két, három nemzedék él együtt egy telken, egy házban. Az utóbbi évtizedben lakást csaknem kizárólag a magyarországi vendégmunkán szerzett pénzből építettek. Az egy főre jutó lakófelület szintén a lövéteiek esetében alacsonyabb.

4. táblázat: Tartós fogyasztási javakkal való ellátottság a két faluban

	Almás	Lövéte
Lakóház/család	1,0	0,89
Lakófelület/fő	28,78 m ²	11,19m ²
Személygépkocsi/család	0,08	0,12
Telefon/család	0,15	0,01
Kábel TV/család	0,33	0,53

Forrás: A polgármesteri hivatalok 2000. évi adatai.

⁶ Venczel József: A székely kérdés lényege. In: Ellenzék, 1942. október 24.

A lövétei családok személygépkocsi és kábel tv ellátottsága viszont jobb, mint az almásiaké. Ezek kiemelten fontos vagyontárgyak, használati értékük mellett presztízsértéküknek is szerepe van a birtoklásukra törekvésben. A javak jelentős részét szintén az elmúlt évek vendégmunkával szerzett jövedelméből vásárolták a lövétei családok, sokan nem is itthon, hanem Magyarországon szerezték meg (pl. autót a használtautó-kereskedésben). A vágyott javak megszerzésének igénye vendégmunka vállalására sarkalló, a lakóhelyről hosszabb, rövidebb időszakra kimozdító tényező.

FOGLALKOZTATOTTSÁG

Az aktív lakosság helyi és regionális munkaerő-piaci részvételéről a hivatalos statisztikák egyformán alacsony foglalkoztatottságot jeleznek mindkét faluban. A kedvezőbb közlekedési helyzetű Lövétén – innen napi ingázással székelyudvarhelyi, csikszeredai munkahelyekre lehet bejárni – az aktív lakosság alig 15 százalékának van állami vagy magánvállalatokkal munkaviszonya. Almáson a rosszabb közlekedési körülmények, a helyi munkalehetőségeket nyújtó intézmények kisebb száma, szűkösebb keretei következtében 10 százalék alatti az aktív lakosságon belül a foglalkoztatottak aránya.

5. táblázat

Foglalkoztatottság, szociális juttatások aktív lakosságon belüli arányai

	Almás	százalék	Lövéte	százalék
Aktív lakosság	650	44,21	1963	49,2*
Összes foglalkoztatott	60	9,23	278	14,82
A településen	25	3,84	118	6,33
Ingázó	35	5,38	160	8,58
Nyugdíjas	550	37,4	826	21,85*
Munkanélküli segélyen	35	2,38	112	6,01

*Az aktív lakosság és a nyugdíjasok arányát az összlakosságon belül számoltuk.

Forrás: A polgármesteri hivatalok 2001. évi nyilvántartói

TÁRSADALMI KÖTELEKEK ÉS KAPCSOLATI HÁLÓZATOK A MUNKAVÁLLALÁSBAN

A lakóhely elhagyásáról meghozott egyéni döntésben kétségtelenül szerepe van a kortársi, baráti, falutársi kapcsolatoknak. Nyilvánvaló, hogy ha a közvetlen kapcsolatkörnyezetben általános egy társadalmi viselkedési minta, szokás, magatartásmód, – esetünkben a magyarországi munkavállalás

– ennek hatása beépül az egyéni döntésekbe is. Ma már Lövétén az általános iskola felső tagozatain tanulóknak is követendő orientációs minta a „kimenni magyarba” olyannyira, hogy a jövőtervezésben emellett eljelentéktelenedik sokak szemében a továbbtanulás, esetleg főiskolára, egyetemre készülési célja.

A kezdeti időkhöz képest a munkavállalás szervezésének, az idegen környezetben létezés feltételei megteremtésének ma megvannak a kialakult, jól bejáratott formái. Az utazástól kezdve a szállás- és munkalehetőségek megtalálásáig, kapcsolatláncolatok segítik a vendégmunkára kiutazókat. Azt mondhatjuk, hogy az 1990-es évek elejének munkakereső gyakorlatához képest ma egyáltalán nem fordul elő cél nélküli kilépés (a lövétei és almási munkakeresők nincsenek a Moszkva téren jó szerencsésüket várók között). Az először kiutazók is ismerőssel, vagy az anyaországban általuk korábban megszerzett kapcsolatok támogatásával jutnak munkához és szálláshoz. Az is előfordul, hogy a magyarországi vállalkozók érkeznek Erdélybe és szervezik, utaztatják a szükséges munkaerőt, vagy munkacsoportokat toboroztatnak itthoni megbízottaikkal.

A munkahely keresésében a kapcsolathálózati aktorok a mintában szereplők esetében az alábbiak voltak:

6. táblázat

Informálók a munkalehetőségekről	Almás n:37	Lövete n: 97
Falubeli ismerős	17	49
Kitelepedett itthoni ismerős	4	12
Kinti ismerős	10	36

A táblázatból látható, hogy a munkalehetőségek keresésében legfontosabb szerepe az itthoni kapcsolatoknak, ismeretségi körnek van. A munkavállalók több mint fele itthoni ismerőstől szerzett információkat a kinti munkalehetőségről. De nagy szerepe van a korábbi években kint szerzett ismeretségi körnek is. Különösen a lakáskarbantartás, kertművelés, felügyeleti munkakörökbe adják „kézről-kézre” a már ismerős munkavállalókat.

Az információszerzés mellett a munkakeresés és -vállalás többnyire falubeli társsal, vagy csoportosan valósul meg, nem egyéni „akcióztatás” folyik, hanem valójában csoportos együttvándorlás. Az egyszerű lakóhelyi kapcsolat lehet információforrás, támogató segélyforrás az idegen környezetben. Nem elhanyagolható az anyaországi ismeretségi kör közvetítő szerepe a munkalehetőségek közvetítésében. Akik falutársak nélkül dolgoznak, azok rendszerint olyan állandó felügyeleti munkakörük van (házvezetők, felügyelnek családi házra, kertre, állatokra), ahova évek óta visszajárnak, és e munkahelyeken korlátozott a foglalkoztatás.

Nem csak a munka megszerzésében, a munkavégzés időszaka alatt, a szabad idő eltöltésében is fontos szerepe van az itthoni személyközi kapcsolatoknak. A helyi kapcsolatszerkezet, az itthonról vitt társadalmi kötelek támogató erőt jelentenek az idegen környezetben.

7. táblázat
A munkavégzés ideje alatti kapcsolatok

Van-e falubeli munkatársa?	Almás n: 46	Lövéte n: 94
Mindig	31	79
Néha	8	11
Soha	7	4

Almás esetében a vendégmunkán lévők magas együttes kapcsolattartási arányát némiképp torzítja, hogy a falu összlakosságán belül kb. 10-11 százalékos cigány lakosság a vendégmunkára járók arányában jóval felülreprezentált: közel 50 százalékos. Ez a magas arány elfedi az almási individualizáltabb lokális csoportviszonyokat, lazább társadalmi kapcsolatköteket.

KAPCSOLATOK A KIBOCSÁTÓ KÖRNYEZETTEL

Az egyéni kilépés-visszatérés szüntelen, folyamatos, időbeni pulzáló mozgás, az egyénre egyszerre hatnak a szülőhelyről taszító és bizonyos idő elteltével haza vonzó tényezők. A munkavállalás időtartamát tekintve háromféle kilépési modell különíthető el: vannak akik havonta, mások két-három havonta egy alkalommal utaznak haza. Ennél hosszabb időszakok a fél éves, vagy ennél is hosszabb kint tartózkodások. Több tényező szabályozza a távollét és hazatérés váltakozását, így pl. a kinti munkavállalási körülmények: van-e a munkavállalónak tartózkodási engedélye, a végzett munka jellege (pl. évszakokhoz kötött mezőgazdasági munkák esetében), ágazati, települési jellemzői. A vidéki mezőgazdasági munkán dolgozók nagyobb eséllyel kockáztathatják az engedély nélküli tartózkodást mint például azok akik fővárosi építkezésen dolgoznak. A családi állapot fontos szabályozó tényező: a kint dolgozó családfenntartók két-három hónapnál hosszabb időt ritka esetben maradnak távol folyamatosan a családtól.

A hazatérések időzítésében fontos szerepe van a helyi társadalmi élet eseményeinek vagy a hagyományos ünnepeknek: karácsony, húsvét, halottak napja előtt a kint dolgozók nagy többsége hazatér a faluba. Családi, rokonsági események (lakodalmak, keresztelők, katonabúcsúztatók) szintén meghatározzák a hazatérések időzítését.

A lövétei mintában vannak legtöbben (83 százalék) a három hónapnál rövidebb időszakra kilépők. A helyi kapcsolatrendszer, a családi kötelek, a már említett társadalmi kohézió rövidebb távú kinttartózkodási időszakok-

kat szab meg, mint az almási kint tartózkodók esetében. A ma már viszonylag kényelmes utazási körülmények, a járatok sűrűsége – hetente háromszor menetérti járat indul a faluból Budapestre – megkönnyíti a falu és a magyarországi munkahelyek közötti ingázást. Az almási vendégmunkások között nagy esetszámban fordulnak elő a 4-12 hónapot kint töltő munkavállalók (53 százalék), ez szintén a roma lakosság magas munkavállalási arányát tükrözi. E csoport többségét a három népes, egymás közt rokonságban lévő család alkotja, akik évek óta dolgoznak mezőgazdasági munkán Kecskemét környékén.

A VENDÉGMUNKÁSOK KÉPZETTSÉG SZERINTI MEGOSZTLÁSA

A lövétei mintában szereplők többsége a kilencvenes évek közepének viszonyaihoz hasonlóan továbbra is szakmunkás (54 százalék), de a liceumot végzett, szakma nélküli fiatalok aránya is hasonlóan magas (31 százalék). Ezek többsége a közeli Szentegyházán érettségizett, felsőfokú tanintézetekben nem jelentkező, az itthoni munkaerőpiacon elhelyezkedni nem tudó fiatal. A szakiskolát végzettek többsége korábban már állami vállalatoknál munkaviszonyban lévő, az itthoni munkaerőpiacról kiszoruló csoport tagja.

Egyáltalán nincsenek értelmiségi vendégmunkások – a kilencvenes évek elején néhány középfokú képzettségű egyén, pl. egészségügyben alkalmazott (technikusok is) szabadságidő alatt dolgozott Magyarországon. Ezek a kategóriák ma már nem járnak vendégmunkára.

8. táblázat

Képzettség	Almás n:44	Lövéte n: 97
8 osztály	14	3
10 osztály	7	12
szakiskola	18	52
érettségi	5	30
technikum	–	–
egyetem	–	–

A kilencvenes évek első felének munkavállalási gyakorlatához képest fontos változás, hogy az utóbbi években már nem, vagy nagyon ritkán vállalnak magyarországi vendégmunkát az itthon munkaadói viszonyban lévő személyek. Míg korábban általános volt a pihenőszabadság alatti munkavállalás – sőt ezt még lehetőség szerint megtoldották fizetetlen szabadsággal – a vendégmunkának ezzel a formájával felhagytak.

Ennek oka részben az, hogy akiknek az itthoni munkahelyeken sikerült munkaviszonyban maradni a faluból elérhető munkahelyeken, azok igyekeznek ezt a pozíciót megőrizni. A vállalatok munkaerő-politikája is szigorodott.

HOL DOLGOZNAK A VENDÉGMUNKÁSOK?

A munkavállalási esetek összességét tekintve ennek ágazati megoszlásában az építőipar áll első helyen, de a mezőgazdasági munkavállalás is jelentős arányú. Az építőiparban munkát vállalók közül sokan tartózkodási engedéllyel dolgoznak, de ebben az ágazatban is vannak – különösen vidéken – olyanok, akik engedély nélkül kockáztatnak. A mezőgazdasági munkavállalók egy része rövidebb időszakokra utazik ki, közöttük még gyakoribbak a tartózkodási engedély nélkül kockázatot vállalók. Az utóbbi években a lövéteiek közül egyre többen, főleg az érettségizett fiatalok találnak munkalehetőséget a szolgáltatásokban: kereskedelemben, vendéglátásban.

9. táblázat
A munkavállalók ágazati elhelyezkedése

Ágazatok	Almás n: 43	Lövéte n: 97
Ipar	4	5
Építőipar	24	42
Mezőgazdaság	13	30
Szolgáltatás	2	20

A vendégmunkások itthoni szakképzettsége ritkán hasznosítható a magyarországi munkahelyeken. Ez a helyzet a szocialista korszakban kialakult foglalkoztatási szerkezet öröksége, az állami vállalatoknál alkalmazottak körében a fémipari, bányaiipari szakmák voltak túlsúlyban. A képzési szerkezet késve alakult a megváltozott piaci viszonyokhoz.

Az építőipari szakmákban képesítettek mesterségükben dolgoznak (más kérdés, hogy új ismereteket, kell elsajátítaniuk, hiszen az itthoni gyakorlatban ismeretlen munkaeszközökkel, építőanyagokkal dolgoznak).

JÖVEDELEM-FELHASZNÁLÁS

Nyilvánvaló, hogy a magyarországi munkavállalás célja a pénzkeresés. A jövedelem-felhasználás formáit tekintve, a vendégmunkások differenciált társadalmi csoportjáról beszélhetünk. Legalább három kereset-felhasználási stratégia különíthető el a napi gyakorlatban. Vannak, akik *kizárólag egyéni, családi fogyasztásra* fordítják keresetük egészét: a család élelmiszerszükségletére, ruházkodásra, a következő kiutazás költségeire. Ez a stratégia egészében a jelenre orientált, a jövedelem-felhasználásban nincsenek a jövő biztosítására utaló elemek. E családoknak nincs, vagy nagyon szerény a háztartásgazdasága, csaknem kizárólag a migráns munkaerő az egyetlen létező jövedelemforrás. A pénzhasználat, pazarló-hivalkodó jellege is megfigyelhető (például a községek italboltjaiban). Különböző személyi, családi,

vagy kulturális okok, motivációk érvényesülhetnek ebben a jövedelem-felhasználási formában, például az eltartottak száma, más jövedelmek lehetősége, pénzkezelési szokások. Speciális eset a roma lakosság eltérő kulturális gyakorlata a pénzkezelésben, fogyasztásban.

Egy másik jövedelem-felhasználási mód a *kereset beosztó felélése és a tartalékolás*. Ennek mértékéről csak sejthető, hogy szerényebb összegek megtakarításáról, családi biztonsági tartalékokról van szó, amelyek átmeneti jövedelem-kiesés idejére biztosíthatják a család életvitelének szinten tartását, hogy megkímélik a családot a váratlan nehézségektől.

Végül vannak akik a Magyarországon szerzett pénzt a *létfenntartás mellett befektetésekre is használják*. A befektetések azonban legtöbb esetben nem a termelésbe, hanem holt tőkébe áramlanak. Ebből a kategóriából legtöbben házat építettek (vagy bővítettek) és autót vásároltak. Néhányan az 1990-es évek első felének vendégmunkásaiból vállalkozásokba fektették magyarországi keresetüket: van aki szállítási vállalkozást indított, mások kiskereskedelmi cégeket, fafeldolgozó egységet működtetnek, húsboltot, kocsmát autóalkatrész-üzletet nyitottak. Az utóbbi években egy lövétei fiatalember, aki Magyarországon kertészetben dolgozott, hozzáfogott a palántatermesztéshez, árúját azonban nem a piacon forgalmazza, „hanem kiírja a kapujára mikor mi kapható és onnan háztól elviszik.” (Az eladásnak ez a módja összefügg azzal a helyi beállítódással, hogy a szombati hetipiacon lövétei ember soha semmit nem árusít, ez szégyen lenne).

10. táblázat

A vendégmunka jövedelmét a két községből a mintában szereplők az alábbiakra használják:

Jövedelem-felhasználás	Almás n: 31	Lövete n: 96
Létfenntartás	23	28
Létfenntartás és tartalékolás	3	34
Létfenntartás és befektetése	5	34

Befektetésen autóvásárlást, házépítést értünk. Lövétén magas a jövedelmüket házépítésre, vagy felújításra, bővítésre fordítók aránya, ezt a beállítódást a két falu között az egy főre jutó lakófelület közötti különbség is magyarázza.

A VENDÉGMUNKA LOKÁLIS HATÁSAI

Természetesen Lövétén tapasztalhatók a magyarországi munkavállalás markánsabb hatásai, Almáson a kisebb mértékű kijárásnak nincs a lövéteihez mérhető társadalmi súlya. A sokrétű hatásokra a mikroviszonyok szintjén (például családi szerepek, pozíciók változásai, a nemzedékek viszo-

nyának alakulása, stb.) nem fordíthatunk figyelmet. András Gabriella 1997-ben 38 lövétei családban vizsgálta a vendégmunka hatásait a családi életre. Következései árnyalt képet mutatnak: nincsenek egyértelműen negatív és pozitív hatások. A szülők véleménye szerint a jobb anyagi helyzet mellett a gyerekeknevelésben hátrányos az egyik szülő távolléte. A gyerekek viselkedését követő pedagógusok viszont a vendégmunka pozitív hatásait emelik ki, mint például a magabiztosság, önállóság, az idegen világban szerzett jártasságok.⁷

A vendégmunka hatásait a fiatalok és idősök viszonyában már említettük. Az új viselkedési minták, szórakozási formák, öltözködési szokások az idősebb nemzedék társadalmi ellenőrző szerepének térvesztésére utalnak.

A vendégmunka egyik következménye, hogy a helyi munkaerőpiacon éppen az a szakmunka drágult, amire a vendégmunkáspiacon a legnagyobb a kereslet.

Lövéten az 1989 előtti években több helyi szakmunkásból verbuválódott építőcsoport is dolgozott. Ma hivatalos engedéllyel működő kőműves nincs a faluban. Az építőmesterek az itthoni kereseti viszonyokhoz képest jobban fizető anyaországi piacon dolgoznak: „...ahol megszokták a sok pénzt, s ha itthon munkával kínálják, olyan árakat kérnek, amihez az idevaló emberek hozzá se tudnak szólni. Ma már nem úgy építenek, hogy egy vállalkozó kivállalja a munkát alaptól tetőig – ezt nem lehetne megfizetni. Most megfogadnak egy szakembert aki az egészet levezeti, azt pénzzel megfizetik. A többi kalákamunka. Segítenek a rokonok, szomszédok, barátok.” (44 éves hivatalnok).

ELŐREJELZÉS

A két székely falu vendégmunkás-potenciáljának a közeljövőben várható alakulása több változótól függő társadalmi jelenség. Az aktív lakosság választásainak alakulásában szerepe lehet a vidék gazdasági szerkezetében bekövetkező változásoknak, az állami és magánszféra gazdasági szervezeteiben a munkaerőigény esetleges növekedésének. Nincs kizárva, hogy erre valamiféle esély is adódhat a szentegyházai vasüzem várható privatizációja után. De ma nem láthatók jelei annak, hogy a napjainkban ingázókat (a két faluból több mint ötszáz fő) itthon tarthatnák a kedvezően alakuló munkaerő-piaci viszonyok.

A vágyott gazdasági fellendülés egyelőre nem körvonalazódik, a helyi környezetben a taszító tényezők hatása továbbra is változatlanul érvényesül. Bár sokakban az „elég volt” hangulata érzékelhető, vélhetően nem változtatnak a közeljövőben életformájukon. A jelen nem kínál vonzóbb perspektívát, a jövő bizonytalanságokkal teli. „Itthon volna jó” – mondta egy hazaérkezett vendégmunkás – „most úgy lehet az életet egyensúlyban tartani,

⁷ András Gabriella i.m. 45 p.

ha kint keresünk és itthon költünk. Itt alacsonyok a fizetések. A spórolt pénzzel sincs nagyon mit kezdeni, mibe lehetne fektetni. Nincs jövő. Magyarországon a megbecsülés munka szerint van, nem tapasztalok megkülönböztetést.” (29 éves férfi).

Az nagy valószínűséggel mondható, hogy a két falu jelenlegi vendégmunkás-potenciáljának alakulásában az elmúlt néhány évben elkezdődött folyamatok trendjei még nem állapodtak meg. Homoródalmás esetben további csökkenés várható, igaz jóval kisebb ütemű, mint az elmúlt öt évben.

Lövétén a következő években sem csökken a magyarországi vendégmunka jelentősége, elképzelhető, hogy a kint dolgozók létszáma még növekedni fog. Újabb korosztályok lépnek az aktív munkavállalási korba, akik továbbra se találnak otthoni környezetben foglalkoztatást. Pontosabban: a munkaerő-piaci elhelyezkedésben az erős mintakövető viselkedés jellemző és ez a kortárs csoportokban érvényesülő norma szabályozza a vendégmunka melletti döntést.

A vendégmunka folytatására vonatkozó kérdésünkre az alábbi válaszokat kaptuk:

11. táblázat

Folytatja?	Almás n: 31	Lövéte n: 95
Igen	30	90
Nem	1	3
Nem tudja	-	2

Egy másik lehetséges jövőbeni alternatíva a vendégmunkások végleges kitelepedése. Nehéz pontosan meghatározni, hogy egyéni szinten milyen feltételek, motivációk vezetnek a végleges kitelepedés eldöntéséhez. Úgy véljük legfontosabb visszafogó tényezőként a szülőhely szociális kötelekeit kell említenünk.

A ma vendégmunkát vállalók jövőbeni munkaerő-piaci stratégiáiról és a végleges kitelepedés esélyéről a mintában szereplők, vagy a róluk beszélők a következő válaszokat adták, vagy valószínűsítették:

12. táblázat

Kitelepedne?	Almás n: 31	Lövéte n: 92
Igen	–	4
Nem	26	61
Mérlegeli	5	27

ÖSSZEFOGLALÁS

Az utóbbi fél évtizedben a két falu eltérő munkavállalási stratégiája tapasztalható. A két lokális változatot a családi/egyéni életvezetés stabilizálására törekvő kétféle stratégia eredményezi. Igyekeztünk megvilágítani az eltérő stratégiák környezeti, gazdasági-társadalmi sajátosságokban gyökerező motivációit. A taszító tényezők közül kiemeltük a gazdasági erőforrások közötti különbségeket, a demográfiai tényezők sajátosságait.

A vendégmunkások többsége az itthoni munkaerőpiacokról kiszorulók közül kerül ki, de Lövete esetében jelentős – és növekvő – azok aránya is akiknek nem volt itthoni munkaviszonya. A munkaerőpiacra most kilépő nemzedékeknek erőteljes vonzerő, orientációs minta a magyarországi munkavállalás.

A vendégmunka jövedelem-felhasználási formáiból megállapítható, hogy a döntő többség létfenntartásra fordítja. Jelentős azok száma akik a romló gazdasági körülmények között a korábbi évtizedekben – a szocialista termelési viszonyok idején megszerzett – a helyi vonatkoztatási környezetben értékelt családi egyéni pozíciók megőrzéséért, a szinten maradásért vállalnak vendégmunkát. A családok többsége mindkét faluban rendelkezik valamekkora földterülettel, élelmiszer szükségletének egy részét ezen megtermeli, azonban a természetes önellátás szintje átlagosan alacsony. A „mindent termelés, mindent tartás” még az átlag fölötti földbirtokkal, állatlétszámmal rendelkező családi gazdaságoknak is csak szűkös pénzbeli lehetőségeket biztosít, az igényeket, szükségleteket nem elégíti ki.

Homoródalmáson a vendégmunkát az utóbbi években abbahagyók a otthonról elérhető bémunkából és a családi gazdálkodásból megszerezhető jövedelmek kombinációjával próbálják kivédeni a nehéz gazdasági helyzet következményeit. A stabilitást a szerényebb életvitellel, a visszafogott fogyasztásban vélik megtalálni. Ugyanakkor nincs belső demográfiai taszító tényező: az évente csökkenő lakosságú településen a fiatal nemzedéknek nagyobb esélye van a helyben maradásra.

A Székelyföld változó természeti, társadalmi, gazdasági, közlekedési viszonyaiból következően, kistájanként, mikrorégióként változnak a munkaerő-piaci feltételek, jövedelmi viszonyok.

Úgy gondoljuk, hogy munkavállalási gyakorlat e tanulmányban bemutatott változatainak székelyföldi léptékű társadalmi súlya van. A munkavállalói beállítódások érvényességi hatókörét, földrajzi társadalmi, gazdasági, települési tényezők szerepét, a következő években várhatóan vendégmunkát vállalók létszámát további kutatások alapján lehetne felbecsülni.

2001. április – május.